

Hermeneutiek-dialectiek-dialoog?

door

Th.C.W. Oudemans

Kimmerles korte studie 'De draaikolk van Heideggers denken' zet een stap langs de wegen die grondige hermeneutiek en dialectiek verbinden en uiteen houden. Het is in het bestek van een repliek niet mogelijk om deze weg te vervolgen, hoogstens om het begaan ervan op formele wijze te prepareren. Deze formele voorbereiding zal bestaan in het verzwaren van de vraag of de weg tussen grondige hermeneutiek en dialectiek de weg van een dialoog kan zijn. Ik zal hier een bijdrage geven aan deze voorbereiding door kort te wijzen naar een woord dat dialectiek en dialoog op eigenaardige wijze omgeeft: het woord *voorgesteldheid*. In dit woord is te horen: sinds Descartes geeft het zijnde van zich blijk als datgene wat voor het be- en toerekenen beschikbaar is, het voorgestelde, terwijl *tegelijker-tijd* het ervaren en doordenken van het zijnde plaatsgrijpt als voorstellen, dat wil zeggen als het rekenschap vragen en krijgen met betrekking tot het voorgestelde, en daarmee als het zekerstellen voor en van een subject. Voorgesteldheid *omgeeft* de objectiviteit van het object *en* de subjectiviteit van het subject in een eigenaardige gelijktijdigheid. Het is *dezelfde* voorgesteldheid die de ervaring en de voorwerpen van de ervaring doortrekt. De wiskundige zekerstelling en de zekerheid van het cogito verkeren sinds Descartes in elkaars nabijheid. Het zijn van het zijnde wordt in de voorgesteldheid van het zijnde, zowel als subjectzijn als in de hoedanigheid van objectzijn, gezocht en gevonden. Zijn geeft van zich blijk als voorgesteldheid. Deze nabijheid is niet zomaar te bespreken, omdat bespreken als spreken *over* op voorhand van voorgesteldheid omgeven is. Voorgesteldheid, als dat wat is, is niet te bespreken, en hoeft ook niet besproken te worden, omdat de voorgesteldheid van zelf spreekt. Wie zegt dat het zijnde als het voorstelbare en het subject als de voorstellende elkaar geraakt moeten hebben wil zoiets als voorgesteldheid heersen, dat er in de *Gegenständlichkeit* zoiets moet heersen als *Gegenständigkeit*, een tegen elkaar aan staan, die zegt nog eens wat al van zelf sprak.

Het van zelf sprekende van de subject-object betrekking is gelegen in de macht van het zelfde: het is dezelfde voorgesteldheid die objectzijn en subjectzijn beheerst. Het zelfde in het van zelf sprekende is niet bespreekbaar, want niet voorstelbaar, maar dat houdt niet in dat het voorstellen iets gemist heeft. Het zelfde is ten allen tijde voorstelbaar – al beheerst het *ieder* voorstellen al op volkomen onooglijke wijze.

Grondig hermeneutiek is niets anders dan zich begeven in deze onooglijkheid van het zelfde: de voorgaande betrokkenheid waar subjectzijn en objectzijn al samen horen voor er van subjectiviteit en objectiviteit sprake kan zijn. Grondige hermeneutiek is nadenkend gestemd, dat wil zeggen dat ze spreekt *naar* de betrokkenheid *waarin* ze al thuis was voor ze ging spreken. Het vragen is hier, zoals

het in *Sein und Zeit* heet 'von dem her bestimmt, wonach in ihm gefragt wird.' Dit is de zin van de *Rück- oder Vorbezogenheit* van het grondige verstaan, die ieder spreken *over*, en daarmee ook ieder spreken *met* als dialoog over welk zijnde dan ook, al omgeeft. In het spreken over en spreken met mogen spiralen omhoog en omlaag razen, de grondige hermeneutiek wendt zich naar binnen, naar het oog van de wervelstorm. Een eerste aanwijzing naar de mogelijkheid van dit vragen ligt hierin dat de macht van het zelfde, van het on-verschillige, van zich blijk geeft in de planetair heersende gestemdheid van de onverschilligheid met betrekking tot filosofie, de nodeloosheid van het nadenken, die inmiddels duidelijk is in de macht van de planetaire monocultuur. Deze nodeloosheid komt op uit de van zelf sprekendheid van de voorgesteldheid. Deze geeft er blijk van: iedere zijnsbetrekking is in de onverschilligheid verzwonden. (zie NII 254).

Deze onverschilligheid meldt zich in het hart van de filosofie, in haar manier van denken, die op voorhand haar onderwerp, de zijnsbetrekking, begrijpt in termen van *legein*, van spreken over ... Zolang de zijnsbetrekking tot uitdrukking komt in een bespreken of doorspreken, *dialegesthai*, zolang wordt het spreken vanzelfsprekend omgeven door het onverschillige dat het voorstellen en het voorgestelde al samenhoudt.

Hier wordt de weg van de vraag naar de mogelijkheid van een dialoog met de dialektiek geopend en afgesloten. In zoverre dialektiek verbonden is aan het *dialegesthai*, in zoverre is ze op voorhand gebonden aan de door haarzelf niet door te spreken, onbeduidende betrekking van voorwerp en bewustzijn. Dialektiek is als subject-object betrekking op onooglijke wijze van voorgesteldheid omgeven (zie *Was heißt Denken?*, 101). Het idealisme ziet: het *ego percipio* als zich-voorstellen van een subject is nog gebonden aan het telkenmale opkomen van een toevallig ego. Het zich voorstellen moet een zich weten worden in absolute zin, 'zu jenem Wissen, das in einem weiß die Notwendigkeit des Bezugs vom Gegenstand zum Ich und des Ich zum Gegenstand' (*Gesamtausgabe* 65.202). Maar ook dit weten is van voorgesteldheid omgeven. Heidegger duidt het absolute weten aldus aan: 'ich stelle vor die Vorstellung und ihr Vorgestelltes.'

De nadenkende gestemdheid vanuit de betrokkenheid van subjectzijn en objectzijn in de voorgesteldheid kan geen *dialegesthai* zijn, en kan geen dialoog aangaan met de dialektiek, maar begeeft zich in de vanzelfsprekende grond daarvan, die van zich blijk geeft in het 'und' tussen ik en voorwerp. Van hieruit is te zien dat Heideggers spreken tot Hegels idealisme geen gesprek is, maar een afscheid inhoudt dat Hegels wijze van spreken aan zich zelf overlaat, en wel zo dat de macht van het zelfde die uit het idealisme als radicale voorgesteldheid spreekt in dit afscheid kan groeien. *Gesamtausgabe* 65.426-27:

'Auch er [Hegels idealisme] hält am Vorrang des Seienden vor der Seiendheit fest, nur verdeckt er dieses Verhältnis und erweckt den Anschein des Umgekehrten. Jede Gegenständlichkeit, jede Stufe derselben ist zwar aus der absoluten bestimmt. Allein, die Gegenständlichkeit als solche ist schon ihrem Wesen nach, von ihrer seinsgeschichtlichen Herkunft ganz zu schweigen, nicht nur auf den Gegenstand bezogen, sondern *vom* Gegenstand *her* als einer bestimmten Auslegung des Seienden auf Grund des Ausgehens von diesem auch bestimmt. Durch die Aufhebung in das absolute Wissen scheint die Gegenständlichkeit zu verschwinden,

sie wird aber nur ausgebreitet in die des Selbstbewußtseins und der Vernunft. Und gerade dieses, daß sich die Seiendheit in die absolute Subjektivität gründet, sagt ja, daß *dieses* Seiende, das Subjektum, als Bezugsmittel alles Vor-sich-stellens über die Seiendheit und was zu ihr gehören kann, über die Wesensformen und Stufen der Vorgestelltheit, entscheidet.'

Met bovenstaande opmerkingen zijn 'Hegel' en 'Heidegger' niet dichter bij elkaar gebracht. Hoogstens is de nadenkende gestemdheid verzwaaard met betrekking tot de onbegaanbaarheid van de weg van de dialoog, een weg die iedere betrokkenheid waarin de grondige hermeneutiek zich begeeft al achter zich heeft gelaten.